

27.04

Witam Was!

Dzisiaj zajmiemy się liryką. Poniżej macie podstawowe informacji oraz tematy.

Temat: Co to znaczy analizować utwór liryczny?

Cechy utworów lirycznych.

-Obecność podmiotu lirycznego, który przez monolog liryczny wyraża swe myśli i uczucia.

-Brak fabuły.

-Utwory liryczne najczęściej pisane są wierszem, występują w nich liczne środki stylistyczne – nie są to jednak warunki konieczne.

Podmiot liryczny — podmiot mówiący w utworze lirycznym, opowiadający o swoich emocjach, przeżyciach i poglądach. Ta fikcyjna osoba nie jest jednak tożsama z autorem, choć często wiąże się z jego doświadczeniami życiowymi. W rozpoznawaniu różnych typów podmiotu lirycznego przydatna jest np. analiza form czasowników i zaimków („ja” czy „my”?) — liczba pojedyncza czy mnoga?) Ważne jest też miejsce podmiotu mówiącego w konkretnej sytuacji lirycznej.

Podmiot liryczny:

1. Może występować w pierwszej osobie („ja” liryczne), przedstawiając swoje emocje i stany psychiczne – **liryka bezpośrednia**.

Przykłady: *Hymn* Słowackiego

2. Może nie ujawniać się, ukrywać za opisami np. krajobrazu (**liryka opisowa**), bezosobowymi refleksjami czy dialogiem – **liryka pośrednia**.

3. Niekoniecznie musi występować w liczbie pojedynczej, czasem w wierszu wypowiada się jakaś zbiorowość, „my” liryczne — **liryka podmiotu zbiorowego**. Przykłady:

Pokolenie Baczyńskiego, *Rota* Konopnickiej.

4. Może przypominać narratora, tj. relacjonować jakieś wydarzenia, nie oceniając ich bezpośrednio – **liryka narracyjna** (odmiana liryki pośredniej).

Przykłady: *Piosenka o końcu świata* Miłosza.

5. Może ukrywać się za maską pierwszoosobowej wypowiedzi jakiejś postaci (**liryka maski** inaczej **liryka roli**).

Różne odmiany liryki ze względu na tematykę:

- miłosna,
- religijna,

- filozoficzno-refleksyjna,
- patriotyczna

Różne odmiany liryki ze względu na kształt monologu:

- liryka bezpośrednia,
- liryka pośrednia,
- liryka podmiotu zbiorowego,
- liryka inwokacyjna,
- liryka opisowa,
- liryka sytuacyjna (występuje bohater liryczny!),
- liryka maski,
- liryka roli (w dwu ostatnich wypowiada się jakaś fikcyjna postać).

Ważne gatunki:

pieśń, hymn, oda, elegia, erotyk, sonet, fraszka, epigramat, tren.

Przykłady utworów lirycznych:

- *Treny* Jana Kochanowskiego,
- *Hymn* Juliusza Słowackiego,

- **Liryka inwokacyjna**

Adresat wypowiedzi jest ważniejszy od „ja” lirycznego, wyznanie ma charakter prośby, apelu, manifestu, a nawet rozkazu, przeważa funkcja impresyjna języka, dominują zdania rozkazujące i wykrzyknienia, a także bezpośrednie zwroty do lirycznego „ty”.

- **Liryka bezpośrednia**

Największa „jawność” podmiotu lirycznego, zaimki „ja” i „mnie”, formy czasownikowe w pierwszej osobie. Również ton wypowiedzi odkrywa liryczne wyznanie. „Ja” liryczne jest w centrum wypowiedzi, świat zewnętrzny jest widziany przez subiektywną kreację podmiotu lirycznego

- **Liryka zbiorowa**

Celem wypowiedzi jest określenie sytuacji wspólnej wszystkim ludziom, skłania do uogólnień na temat ludzkiego losu czy wartości; podmiot liryczny wyrażony w liczbie mnogiej – „my”, „nam”. Wypowiedź dotyczy wspólnych doświadczeń określonej grupy – np. narodu. Podmiot liryczny utożsamia swoją postawę z poglądami grupy – np. liryka pokoleniowa

- **Podział liryki**

- a) ze względu na sposób obecności podmiotu lirycznego:

- pośrednia,
- bezpośrednia,
- zwrotu do adresata,
- zbiorowego wyznania;

b) ze względu na tematykę:

- miłosna,
- patriotyczna,
- religijna,
- filozoficzna.

- **Synkretyczne gatunki**

- Sielanka (liryka + przewaga dramatu)
- Ballada (liryka + epika + dramat)
- Powieść poetycka (epika + liryka)

-

- **Struktura czasowa liryki**

Jest to zawsze czas teraźniejszy, nawet jeśli treścią wiersza są wspomnienia (przeszłość) czy marzenia (przyszłość).

- **Sytuacje liryczne – podział**

- sytuacja monologu lirycznego – w postaci czystej
- sytuacja narracyjna (elementy dialogu bohaterów lirycznych)

- **Wyznaczniki liryki**

- obecność podmiotu lirycznego
- afabularność (świat uczuć, refleksji uogólnień filozoficznych)
- monolog (liryczny)

Jak analizować wiersz?

Czym jest analiza wiersza?

Jest to właściwie badanie i opis kompozycji utworu – elementów struktury, jaką przecież jest każdy wiersz. Jest to więc opis „formalny”:

- tu musimy odkryć **zasady kompozycji**,
- rozpoznać i omówić **podmiot liryczny**,
- wskazać **zabiegi poetyckie**,
- określić **centralny motyw utworu, sytuację liryczną** itd.

W ten sposób obracamy się w sferze poetyki i niezbędne są nam podstawowe wiadomości z tego zakresu. Przecież koniecznie trzeba będzie rozpoznać metafory i epitety, operować odpowiednią terminologią i nie mylić podmiotu literackiego z bohaterem lub autorem wiersza. Wszystko to po to, aby odkryć, jak zbudowany jest wiersz i udowodnić, że potrafimy analizować jego konstrukcję.

Czym jest interpretacja utworu poetyckiego?

To dalsze badanie, które powinno odpowiedzieć na pytania:

- Czemu służyła taka właśnie konstrukcja, taki właśnie dobór i układ środków stylistycznych?

- Jaki sens, zbiór znaczeń z nich wynika?
- Jaki efekt osiągnął poeta, jak odczytuje go odbiorca.
- Jak mieści się w całym kontekście historii, biografii autora, kultury i filozofii?

Analiza wiersza

– badanie budowy wiersza: kompozycja, określenie podmiotu lirycznego, rozpoznanie zabiegów poetyckich

Interpretacja wiersza

– badanie utworu, dzięki któremu powinno się odpowiedzieć na pytanie, czemu służą określone zabiegi poetyckie – jaki sens wynika z wiersza; jaki efekt osiągnął poeta, jakie są związki z epoką, kulturą, biografią autora itp.

Analiza i interpretacja wiersza są ściśle ze sobą powiązane i powinny być przeprowadzane równolegle.

Pojęcia potrzebne przy analizie i interpretacji:

Podmiot liryczny

– fikcyjna postać mówiąca, wypowiada swoje przeżycia, refleksje, poglądy. Może wypowiadać się wprost, co rozpoznajemy po formach gramatycznych wyrazów (liryka bezpośrednia) lub ukrywać się (liryka pośrednia);
-może wypowiadać się we własnym imieniu (podmiot jednostkowy) lub w imieniu zbiorowości (podmiot zbiorowy).

Monolog liryczny

– wypowiedź podmiotu lirycznego. Na ogół ma formę wyznania, niekiedy dialogu.

Bohater liryczny

– postać pojawiająca się w wierszu, której nie można utożsamiać z podmiotem lirycznym

Sytuacja liryczna

-jedna z głównych kategorii teoretycznych liryki określająca sytuację podmiotu lirycznego, jego relacje ze światem, status wewnętrzny.

W strofach znajdziesz środki stylistyczne

Środki fonetyczne:

- **onomatopeje** – to wyrazy dźwiękonaśladowcze; wszelkiego rodzaju dźwięki, szumy, wyrazy naśladowujące dźwięki;
- **rymy** – fonetyczne podobieństwo ostatnich wyrazów w wersie;
- **rytm** – regularny rozkład akcentów w wersach nadaje tekstowi rytmiczność.

Środki składniowe:

- **powtórzenia zdań** lub członów zdaniowych;
- **inwersja** – porzeczony szyk zdania;
- **anafora** – powtórka danego wyrazu na początku wersów;
- **epifora** – powtórka wyrazu na końcu wersów;
- **pytania retoryczne**.

Środki semantyczne:

- **epitety** – wyrazy określające rzeczownik;
- **porównania** – jego cechą może być łącznik „jak”, „jakoby”, „niby”.
Zawsze jest część porównywana i ta, do której się porównuje.
Uwaga – porównanie homeryckie! Trzeba umieć je rozpoznać. To porównanie bardzo mocno rozbudowane, może tworzyć całą nową scenkę, wręcz żyć własnym życiem.
- **hiperbole** – przesadne wyeksponowanie cech;
- **metafory** – najważniejszy chwyt w poezji – inaczej przenośnia.
Polega na odebraniu danemu wyrazowi pierwotnego znaczenia i przeniesieniu nań znaczenia innego. Zabieg nie może być przypadkowy – z reguły poeci wykorzystują podobieństwa zjawisk, pomysł poetycki. Tworzenie metafor to tworzenie poetyckiego, nowego świata, przesuwanie znaczeń. Często sztuka metafory jest miarą talentu poetyckiego. Zamiast step – przestwór oceanu – Mickiewicz przeniósł cechy oceanu na zjawisko zupełnie inne prawem skojarzenia, podobieństwa w jego wyobraźni. Wolno mu – bo w poezji wszystko bywa właśnie za sprawą przenośni.
Do przenośni należą:
 - animizacja (ożywienie np. *kamień patrzy*),
 - personifikacja (nadanie cech ludzkich – *kamień się śmieje*),
 - oksymoron (zestawienie sprzecznych wartości – *gorący lód*),
 - synestezja (przeniesienie wrażeń zmysłowych z jednego zmysłu na drugi, np. *fioletowy zapach*).
- **ironia** – sprzeczność pomiędzy tym, co poeta mówi, a sensem komunikatu. Intencja wypowiedzi z reguły jest odwrotna. Pochwała tak naprawdę jest drwiną, nagana – pochwałą. Często ironii używa Wisława Szymborska.

Interpretacja wiersza w punktach:

1. Zwróć uwagę na autora, tytuł, datę i miejsce powstania utworu, motto i dedykację (jeśli są w utworze). Wszystkie te elementy mogą podsunąć Ci trop interpretacyjny; Spróbuj postawić tezę interpretacyjną;
2. Określ swoje pierwsze wrażenie. O czym mówi utwór? Jaki jest jego nastrój?;
3. Określ podmiot liryczny – czy da się ustalić jego płeć, wiek, zainteresowania, poglądy itp.? Określ typ liryki (bezpośrednia, pośrednia);
4. Określ adresata. Czy jest to konkretna osoba lub grupa (czyli liryka zwrotu do adresata).

5. Określ temat wiersza, czyli o czym podmiot liryczny mówi do odbiorcy?
6. Zbadaj ukształtowanie wypowiedzi poetyckiej- w jaki sposób mówi podmiot liryczny (w sposób humorystyczny, poważny, zaangażowany, ironiczny, z dystansem?
 - Jakie środki artystyczne wykorzystuje i czemu one służą?
 - jak zbudowany jest utwór- liczba strof, wersyfikacja itp.
 - Czy pojawiają się jakieś uniwersalne topoty, co one oznaczają?
7. Określ typ liryki ze względu na poruszony temat (miłosna, patriotyczna, refleksyjna itp.– uwzględnij miejsca nacechowane znaczeniowo: tytuł, pointa; — określ gatunek.
8. przywołaj ewentualne konteksty (nawiązania do biografii autora, epoki, wydarzeń historycznych itp.)
10. Odnies się do tezy. Podsumuj wypowiedź

TEMAT: Być wolnym u siebie – Marian Hemar „Modlitwa”.

Materiał: podręcznik s. 47 - 48

1. Przeczytaj notatkę o Marianie Hemarze.

Marian Hemar, urodzony jako Jan Marian Heschels, – polski poeta, satyryk, komediopisarz, dramaturg, tłumacz poezji, autor tekstów piosenek.

Marian Hemar był autorem tekstów ponad dwóch tysięcy piosenek, m.in. takich szlagierów jak Kiedy znów zakwitną białe bzy, Czy pani Marta jest grzechu warta, Ten wąsik, Nikt, tylko ty, Może kiedyś innym razem, Upić się warto, Jest jedna, jedyna.

Marian Hemar urodził się 6 kwietnia 1901 we Lwowie w rodzinie żydowskiej jako syn Ignacego i Berty. Jego bratem był Henryk Heschels, a kuzynem Stanisław Lem (matka Hemara i ojciec S. Lema byli rodzeństwem. Kształcił się w VII Gimnazjum we Lwowie. Studiował medycynę i filozofię na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W czasie studiów parał się satyrą. Po studiach wyjechał na trzy miesiące do Włoch, skąd pisał korespondencje do „Gazety Porannej” zatytułowane Z Włoch. Brał udział w walkach o Lwów w latach 1918–1920.

Pierwsze wiersze opublikował w 1922. W 1925 przeprowadził się do Warszawy, pracował wraz z Julianem Tuwimem w kabarecie literackim „Qui Pro Quo”, „Banda” i „Cyruliku Warszawskim”. Wraz z Tuwimem, Lechoniem i Słonimskim był autorem wielu skeczy i dowcipów i szopek politycznych. Jego dorobek literacki jest ogromny: ponad 3000 niezwykle popularnych piosenek, do których sam komponował muzykę, setki wierszy, kilkanaście sztuk i słuchowisk radiowych. Był również współpracownikiem „Wiadomości Literackich” i „Wiadomości”, oraz dyrektorem teatru Nowa Komedia (1934–1935). W 1939 jego piosenka Ten wąsik (wykonywana przez Ludwika Sempolińskiego w popularnej rewii Orzeł czy Rzeszka), spowodowała interwencję ambasadora Niemiec w Warszawie.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939, przedostał się do Rumunii. W latach 1940–1941 walczył w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpaccich w Libii (m.in. pod Tobrukiem). W wojsku prowadził pracę kulturalno-oświatową. Wraz z ppłk. Mieczysławem Młotkiem redagował czasopismo brygady pod tytułem „Ku Wolnej Polsce”. Był kierownikiem polskich audycji w Radiu Cair, prowadząc słuchowiska z cyklu „V”. Był autorem Marszu Karpackiej Brygady oraz pieśni Myśli tutaj szli z Narwiku[5]. Rozkazem naczelnego wodza gen. Sikorskiego na początku 1942 został przeniesiony do Londynu. Po wojnie pozostał w Londynie.

W jego poezji wyraźnie zarysowały się dwa nurty – żartu i satyry oraz refleksji i tęsknoty. Oprócz licznych piosenek (tekst i muzyka), wierszy, sztuk i słuchowisk radiowych był autorem wierszy lirycznych, satyr, fraszek, parodii. Robił też przekłady poetyckie (m.in. wszystkie sonety Szekspira, połowa ód Horacego), pisał sztuki teatralne od dramatu do komedii muzycznych, jednoaktówki poświęcone Fredrze, Kochanowskiemu, Chopinowi. Parał się także prozą: pisał reportaże, felietony, eseje, krytykę literacką, a nawet traktat polityczny o Hitlerze. Po śmierci w r. 1972 został pochowany na cmentarzu w Coldharbour w pobliżu Leith Hill w Anglii.

2. Przeczytaj wiersz „Modlitwa” ze s. 47 w podr.
3. Wyjaśnij, jak należy rozumieć tytuł utworu, zwróć uwagę na bezpośrednie zwroty do adresata. Jak się takie zwroty nazywają, wypisz kilka.
4. Przyjrzyj się aluzjom literackim i historycznym
 - przeczytaj, co to jest aluzja ze s. 48 w podr.
 - wypisz z tekstu aluzję literacką i aluzje historyczne
 - w jakim celu autor wprowadził te aluzje: czym się różni wolność „darowana” od wolności „zasłużonej”
5. Przeczytaj hasło „patriotyzm”

Słownik literatury polskiej XIX wieku

Pochodzenie tego słowa greckie i łacińskie [...] oznacza „ojca” i tworzy ogromną rodzinę słów o pokrewnej semantyce. Po grecku *patris* – ojczyzna, *patriotes* – rodak [...]. W łacińskim języku: *patria* – „ojczyzna, kraj ojczysty”, *patrius* – „ojcowski, ojczysty”. W polszczyźnie XVI w. „ojczyzna” znaczyła pierwotnie to, co się po ojcu dziedziczy, a więc „ojcowizna”, natomiast kraj, którego się jest obywatelem, niektórzy woleli oznaczać słowem *Patria* [...].

Wyrazy takie jak „patriota” i „patriotyzm” wchodzą do języka polskiego dopiero w 2. połowie XVIII w. pod niewątpliwym wpływem francuszczyzny. Według Lindego „patriota” to obywatel „gorliwy o dobro ojczyzny”, a „patriotyzm” znaczy „obywatelstwo” [...]. Wyróżnimy patriotyzm biologiczny – silne przywiązanie uczuciowe do regionu, do okolicy, do miejsca naszego urodzenia i pochodzenia, naszego dzieciństwa i młodości, oraz patriotyzm polityczny – poczucie głębokiego związku duchowego ze zbiorowością historyczną, do której należymy, i świadomość wynikających stąd naszych obowiązków moralnych wobec niej. W niektórych językach te dwa źródła patriotyzmu nazywane są odrębnymi terminami. Niemcy wyróżniają więc *Heimat* (kraj, z którego pochodzimy) i *Vaterland* (ojczyzna w sensie politycznym); Francuzi mówią: *pay natal* (kraj, gdzieśmy się urodzili) i *Patrie*. Rozpowszechnienie się w literaturach nowożytnych tematu miłości do ojczyzny

regionalnej dokonało się na większą skalę dopiero na przełomie XVIII i XIX wieku, przy czym niemałą rolę zaczęło tu odgrywać rozbudzenie wrażliwości na piękno przyrody, szerzące się pod wpływem twórczości J.J. Rousseau. [...]

Wybitnie regionalne jest np. tło akcji ballad Mickiewicza, gdzie autentyzm nazw topograficznych (Świtez, Ruta, Cyryn, Płużyny, Kołdyczewo, Góra Żarnowa, Nowogródek) nie pozostawia wątpliwości, jaką część dawnych ziem Rzeczypospolitej opisuje tekst tych utworów. [...]

Z kolei patriotyzm polityczny, na skutek zmian, jakie w ciągu wieków zachodziły w ustroju politycznym, przybierał różne formy. Jeśli istotą wszelkiego patriotyzmu politycznego jest poczucie związku duchowego z określoną organizacją życia zbiorowego, to kształtuje się on inaczej, gdy dane państwo rządzone jest przez jakiegoś jedynowładcę, czy stanowi zbiorowość, opartą na zasadzie wolności i obywatelskiej cnoty, a kierowaną przez ludzi, obdarzonych zaufaniem całej społeczności. W pierwszym wypadku patriotyzm przybierze postać wierności wobec władcy, w drugim – świadomej służby dla dobra powszechnego. Warunkiem takiego ukształtowania się patriotyzmu jest nieskażona postać danego ustroju.

W XVIII wieku we Francji zdobywają popularność słowa takie jak „obywatel” i „patriota”. Związek ideowy tych dwóch wyrazów nie jest przypadkowy. W odczuciu obywateli danego kraju ojczyzną przestało być państwo, a stał się nią kraj i zamieszkujący go ludzie, a że przeważająca ich większość ma świadomość wspólności plemiennego pochodzenia, wspólności języka, obyczajów i duchowej kultury, więc w patriotyzmie politycznym zaczyna się wysuwać na czoło uczucie organicznej łączności jednostki z narodem.

5. O jakiej ojczyźnie marzy podmiot liryczny? Na czym według niego polega patriotyzm?

Zapisz swoje wnioski.

6. Co podmiot liryczny zarzuca Polakom, wypisz w punktach.

Dla chętnych: posłuchaj na kanale youtube piosenek Mariana Hemara, np. Ten wąsik, Kiedy znów zakwitną białe bzy i innych